

Téma: Komunitní zahrady aneb pěstování plodin i sousedských vztahů

Úvodní popis:

Zprávy pro klíčové aktéry vydává Platforma pro zelenou a modrou infrastrukturu. Jsou výsledkem mezioborové diskuse aktuálních témat v rámci setkávání Platformy a spolupráce jednotlivých členů. Jejich účelem je poskytnout praktická doporučení a zvýšit povědomí o tématech ve vazbě na klimatickou změnu, zelenou a modrou infrastrukturu a kvalitu života.

Klíčová sdělení Zprávy pro klíčové aktéry:

- **Komunitní zahrady** jsou jedním z prvků zelené a modré infrastruktury, který obyvatelům měst přináší širokou škálu užitků. **Představují tak možnost, jak podpořit rozvoj městské zeleně.**
- Lze je vybudovat i dočasně na nevyužívaných pozemcích, brownfieldech, v areálech škol, prolukách nebo i jako součást zelených střech. **Komunita přispívá ke zvelebení daného území.**
- Komunitní zahrady jsou důležitou součástí městské adaptace na klimatickou změnu. **Zahradničení je přínosné nejen pro své členy.**
- Zahrady nejsou jen o pěstování, vytváří prostor pro trávení volného času i místo pro přirozené setkávání. **Zahrady podporují participaci obyvatel i rozvoj sociálních kontaktů.**
- Většina komunitních zahrad je v ČR zakládána motivovanými jednotlivci či skupinou osob. **Má smysl podporovat jejich další rozvoj ze strany městské správy.**

Úvod:

Vzhledem k významnějším projevům změny klimatu, zavádění souvisejících opatření či ke snaze měst a jejich obyvatel zvyšovat svou potravinovou soběstačnost, neustále roste význam městského zemědělství. Jedná se např. o komunitní zahrady, zahrádkářské kolonie či zahradničení na vlastním pozemku. Tato zpráva představuje závěry výzkumů zaměřujících se na komunitní zahrady, které jsou charakteristické sdílením zahrady nebo samotných záhonů a jejich obhospodařováním skupinou obyvatel. Úloha komunitních zahrad ve městech má s ohledem na klimatickou změnu význam zejména v zadržování dešťové vody, snižování efektu tepelného ostrova, zachytávání škodlivých látek a podpoře biodiverzity.

Komunitní zahrady zvyšují kvalitu života nejen samotných členů, kteří zde mohou pěstovat vlastní plodiny, ale i ostatních obyvatel díky přínosům pro adaptaci města na změnu klimatu, či zvyšování estetické hodnoty daného území.

Co je to komunitní zahrada?

- **Komunitní zahrada je místo, kde lidé z různých rodin pěstují vlastní plodiny, typicky obyvatelé měst s omezeným přístupem k vlastnímu pozemku.**
- **Primární funkcí komunitní zahrady, která spojuje jednotlivé členy, je pěstování a produkce, nejdůležitější však bývá samotný společenský aspekt, komunita a prostor pro trávení volného času.**

Městské zemědělství může mít několik podob, hlavním znakem je pěstování či chov zvířat na území měst. Důležité jsou rovněž vzájemné vazby s městským ekosystémem a jeho obyvateli. Samotní obyvatelé představují pracovní sílu v tomto systému pěstování. Jsou rovněž i hlavními odběrateli. V neposlední řadě mohou v rámci městského zemědělství využívat zdroje jako je organický odpad ke kompostování nebo přispívat k lepšímu hospodaření s dešťovou vodou pomocí jejího zasakování, případně svedení vod ze střech pro účely závlahy.

V českém prostředí se lze tradičně setkat s pěstováním na vlastním pozemku či na balkonech, stále populární jsou zahrádkářské kolonie a v posledních letech narůstá zájem o komunitní zahrady. Na rozdíl od zahrádkářských kolonií nemívají členové komunitních zahrad vyhrazenou a oplocenou vlastní parcelu pro pěstování, ale naopak se jedná o sdílené území. Členové si pěstují vlastní plodiny, za členský poplatek nejčastěji na pronajatém vlastním či společném záhonku. Nežřídky jsou v komunitních zahradách organizovány dny otevřených dveří či jiné akce pro širokou veřejnost, nebo naopak úzce zaměřené akce pro školy a školky. Rozlohou bývají menší než kolonie, i proto jsou zpravidla blíže domovům jejich členů, nikoliv na okrajích měst, kde se často nachází zahrádkářské kolonie.

Není zahrada jako zahrada

- **Komunitní zahrady mohou být zaměřeny výhradně na pěstování nebo na plnění sociálních funkcí, kam může patřit vzdělávání či integrace různých skupin osob.**
- **Většina komunitních zahrad plní více funkcí naráz.**

Z výzkumů vyplývá, že vlastní zeleninu či ovoce si pěstuje více než 40 % obyvatel naší republiky, nejčastěji na vlastním pozemku či v zahrádkářské kolonii (Tóth a kol., 2018). Za první komunitní zahradu v Čechách se považuje zahrada v Brně-Králově Poli, která byla založena roku 2004. Ve velkém začaly být komunitní zahrady zakládány až v posledních 10 letech. Od roku 2017 začaly kromě velkých měst jako je Brno či Praha pronikat i do menších měst, např. Tábora, Kutné Hory nebo Olomouce.

Mezi základní typy komunitních zahrad můžeme řadit:

- **Produkční** – hlavním smyslem je pěstování plodin, cílem může být potravinová soběstačnost členů, o kterou se snaží například v zahradě Kuchyňka.
- **Volnočasové/rekreační** – posláním zahrady je především tvořit prostor pro setkávání, jako třeba v zahradě Prazelena.
- **Léčebné/terapeutické** – zahrada zaměstnává osoby například se zdravotním postižením, pomáhá jim se začleňováním do společnosti. Příkladem je zahrada Botanicula.
- **Výchovně-nápravné** – slouží k podpoře osob s trestní minulostí formou pracovního tréninku apod. Taková zahrada je např. Kotlaska.

Přínosy městům

- **Přestože jsou přínosy primárně nefinanční povahy, mají tato přírodě blízká opatření významný pozitivní vliv na vzhled města i život v něm.**
- **Na základě provedené ekonomické analýzy porovnávající náklady a užítky provozování komunitní zahrady lze považovat za celospolečensky přínosné.**

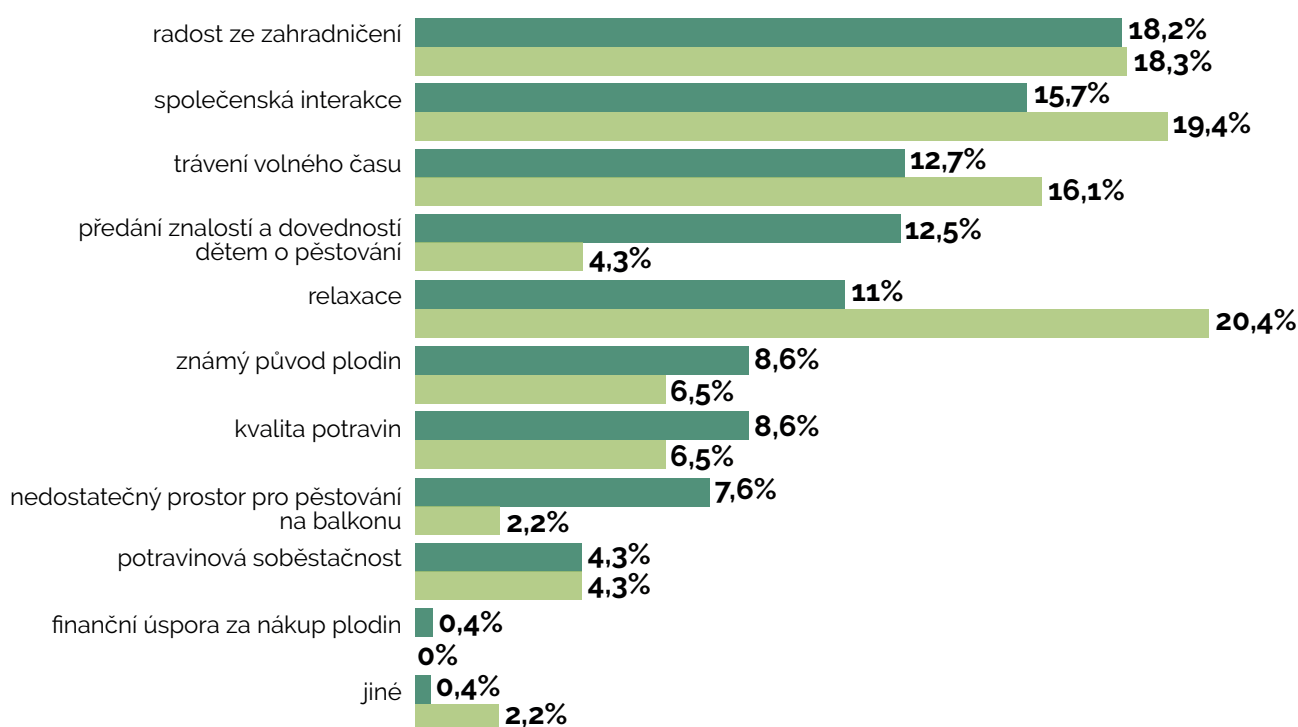
Komunitní zahrady představují jeden z prvků městské zeleně, který spolu v propojené síti s ostatními vodními prvky a zelení tvoří tzv. zelenou a modrou infrastrukturu. Ta kromě podpory biodiverzity a migrace druhů přináší obyvatelům řadu užtků, které se souhrnně označují jako ekosystémové služby. V případě komunitních zahrad se jedná nejen o produkci plodin, ale i o zmiňovaný sociální kontakt a další kulturní služby pro jejich členy. Řadu užtků však díky existenci takového místa mohou čerpat i ostatní obyvatelé města. Mezi ně patří např. zadržování vody v území a snižování dešťového odtoku, ochlazování blízkého okolí díky výparu zeleně, čištění ovzduší, ale i estetické užítky, vyšší atraktivitu nemovitostí i sousedství. Výsledky ekonomické analýzy čtyř komunitních zahrad ukazují, že komunitní zahrady lze z pohledu celé společnosti považovat za přínosné.

Hlavní motivace být členem

- Mezi nejvýznamnější důvody pro členství v komunitní zahradě patří pěstování plodin, trávení volného času, socializace či zvelebování okolí.
- Motivace se mohou lišit pro různé skupiny členů, v závislosti např. na pohlaví, vzdělání, stáří a počtu dětí, umístění zahrady či předchozích zkušenostech s pěstováním.

Pro zjištění motivací členů bylo v letech 2018 a 2019 dotazováno přes 200 členů z 28 komunitních zahrad. Nejčastější motivací pro členy je radost ze zahradničení, společenská interakce, trávení volného času, předávání zkušeností ze zahradničení dětem a relaxace. Naopak méně významným faktorem je kvalita potravin, známost jejich původu, nedostatek jiného prostoru pro pěstování a potravinová soběstačnost. Zcela nejméně významná pak byla úspora financí za nákup vypěstovaných plodin.

Z výzkumu vyplývá, že ženy volily předání znalostí a zkušeností dětem častěji než muži. Naopak muži za důležitou motivaci častěji volili potravinovou soběstačnost. Pro respondenty s dětmi byly také důležité motivace trávení volného času nebo společenská interakce. Naopak respondenti bez dětí volili za hlavní motivaci např. radost ze zahradničení. Motivy se také liší vzhledem k předchozím zkušenostem s pěstováním a dle typu zástavby v okolí zahrady.

■ s předchozí zkušeností

■ bez předchozí zkušeností

A co na zahrady říkají sousedé?

- Část obyvatel v okolí často ani netuší, že mají v blízkosti komunitní zahradu, a to ani v případě, kdy kolem ní chodí.
- I když lidé danou zahradu neznají, mají k její existenci buď neutrální postoj nebo aktivitu vítají.
- Lepšího povědomí o existenci zahrady je možné dosáhnout informováním obyvatel (např. cedule o zahradě) a veřejnými akcemi (např. workshopy).

Jelikož jsou komunitní zahrady přínosné i pro své okolí, realizujeme nyní výzkum zaměřený na vnímání zahrad mezi obyvateli z jejich blízkosti, kteří nejsou členy komunity. Z pilotního šetření v Ústí nad Labem z roku 2020 vyplývá, že řada obyvatel o zahradě nemusí vědět, i když se nachází na viditelném místě a denně kolem ní chodí lidé např. cestou na zastávku MHD. Důvodem může být nepříliš viditelná změna v užívání pozemku, ale i chybějící označení na viditelném místě, například na plotě zahrady. Z výzkumu vyplývá, že pokud obyvatelé komunitní zahradu neznají, často neví, co si pod tímto pojmem představit. Obvykle ale po představení funkcí a účelů hodnotí komunitní zahrady buď neutrálně nebo pozitivně a podporují další rozvoj takovýchto míst na území města. V případě možnosti využít pozemek pro jiné účely by více než 90 % respondentů bylo pro zachování zahrady a její další rozvoj. Pozitivně hodnotí jak zlepšení vzhledu území, tak jeho účelné využití. Obyvatelé by v zahradě měli zájem o účast na veřejných akcích, případně i o plodiny z ní.

Proč a jak má smysl zahrady podporovat?

- Obliba komunitních zahrad se zvyšuje, o členství mají zájem zejména mladé rodiny s dětmi.
- Rozvoj komunitních zahrad by mohl být podpořen z veřejné i soukromé sféry.

Komunitní zahrada nabízí novou možnost trávení volného času v rámci místní komunity. Vzhledem k mnohým výhodám komunitních zahrad, jako je např. zvelebování okolí, pozitivní dopad na životní prostředí a podpora veřejného života (resp. budování sousedských vztahů) by tak realizace a podpora stávajících komunitních zahrad mohla být zastřešována nejen soukromými iniciativami, ale i veřejnou sférou, a to např. poskytnutím prostorů pro její vybudování.

Ačkoliv by mělo být založení komunitní zahrady vždy podpořeno budoucími uživateli a jejími členy, města mohou jít takovým aktivitám naproti a podporovat jejich vznik např. nabídkou pozemků, koncepcí rozvoje území, finančně či zřízením poradního orgánu. Alternativou je i zřizování zahrad jako součást nové (nejen bytové) výstavby, a to jak v prostorech mezi budovami, tak je lze alternativně umístit i na střechy objektů ve formě zelených střech.

V rámci pandemie COVID 19 vzrostla poptávka po městské zeleni ze strany obyvatel. Zakládání zahrad na nevyužitých pozemcích pak může pomoci zvýšit nabídku, současně pak může přispět i k adaptaci měst na změnu klimatu a ke zvyšování potravinové soběstačnosti obyvatel.

Jak se zapojit?

- **Mapu zobrazující aktivní komunitní zahrady a kompostéry na bioodpad po celé ČR lze nalézt na www.mapko.cz.**
- **Informace o zakládání zahrad lze najít rozpracované v knize *Pěstujeme ve městě, případně v pražské Metodice pro zakládání komunitních zahrad*.**
- **Poradenské i realizační služby v oblasti městského zemědělství či kompostování nabízí např. KOKOZA o.p.s.**

Zájemci o pěstování v komunitní zahradě či na vlastním pozemku se mohou účastnit řady workshopů, či konzultovat zakládání zahrad, třídění bioodpadu a organických zbytků a možnosti kompostování ve městech. Společnost KOKOZA, o.p.s. má v České republice bohaté zkušenosti s realizací projektů podporující kompostování a pěstování ve městě.

Další materiály a použitá literatura:

- Dubová, L., Macháč, J. (2019). Improving the Quality of Life in Cities Using Community Gardens: From Benefits for Members to Benefits for all Local Residents. *GeoScape*. Vol. 13(1), s. 16-26. DOI: <https://doi.org/10.2478/geosc-2019-0005>
- Dubová, L., Macháč, J., Vacková, A. (2020). Food Provision, Social Interaction or Relaxation: Which Drivers Are Vital to Being a Member of Community Gardens in Czech Cities? *Sustainability*, 2020, 12(22), 9588; 18 s. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12229588>
- Macháč, J., Dubová, L., Louda, J., Hekrlé, M., Zaňková, L., Brabec, J. (2019). Metodika pro ekonomické hodnocení zelené a modré infrastruktury v lidských sídlech. Ústí nad Labem: Institut pro ekonomickou a ekologickou politiku (IEEP).
- Pokorná, R. a kol. (2019). *Pěstujeme ve městě*. Smart Press a Kokoza, o.p.s.; ISBN 978-80-88244-01-1
- Pokorná, R. (2020). Metodika zakládání komunitních zahrad; 1st ed.; Hlavní město Praha, Odbor ochrany prostředí MHMP; Prague, 2020, KOKOZA, o.p.s.; ISBN 978-80-7647-037-8.
- Štorková, Z. (2021). Komunitní zahrady a vnímání jejich okolí. Diplomová práce. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.
- Tóth, A., Duží, B., Vávra, J., Supuka, J., Bihuňová, M., Halajová, D., Martinát, S., Nováková, E. (2018). Changing Patterns of Allotment Gardening in the Czech Republic and Slovakia. *Nature and Culture*, 13: 161–188. DOI: <https://doi.org/10.3167/nc.2018.130108>

Hlavní autoři:

Jan Macháč, Lenka Dubová a Alena Vacková (UJEP IEEP; www.ieep.cz)
machac@ieep.cz, lenka.dubova@ujep.cz

Marie Bělohoubková (grafické zpracování)

Ve spolupráci s:

KOKOZA, o. p. s. (www.kokoza.cz)

Zpráva pro klíčové aktéry je výstupem diskusních setkávání Platformy pro zelenou a modrou infrastrukturu. **Platforma** byla založena Institutem pro ekonomickou a ekologickou politiku (IEEP, www.ieep.cz) v rámci projektu Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem SMART CITY – SMART REGION – SMART COMMUNITY (reg. č. CZ.02. 1. 01/0.0/0.0/17_04 8/0007435).

Cílem Platformy je propojovat zástupce z řad výzkumníků, aplikační sféry, samosprávy a státní správy v ČR a naleznout společné průniky pro budoucí rozvoj v tématech, kterými se aktuálně ve vazbě na klimatickou změnu a zelenou a modrou infrastrukturu zabývají města a obce v ČR.